

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

NAVODILA ZA DELO Z OTROKI Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI V PRILAGOJENEM PROGRAMU Z NIŽJIM IZOBRAZBENIM STANDARDOM

April 2014

NAVODILA ZA DELO Z OTROKI Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI V PRILAGOJENEM PROGRAMU Z NIŽJIM IZOBRAZBENIM STANDARDOM

Strokovna skupina:

Berložnik Nina, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana

Černic Gantar Andreja, CIRIUS Vipava

Pečarič Vesna, OŠ Glazija Celje

Valentin Terezija, Center za korekcijo sluha in govora Portorož

Vidovič Marjetka, OŠ Ivana Cankarja, Ljutomer, OE Cvetka Golarja

Vilfan Mojca, OŠ Antona Janše Radovljica

Žagar Renata, Center za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje, Velenje

Werdonig Alenka, Center za sluh in govor Maribor

Izdala: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo

Za ministrstvo: dr. **Jernej Pikalo**

Za zavod: mag. **Gregor Mohorčič**

Uredila: dr. **Franci M. Kolenc** in **Tanja Kajfež**

Jezikovni pregled: **Mira Turk Škraba**

Objava na spletnem naslovu [http://www.mizs.gov.](http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/programi/)

[si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/programi/](http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/programi/)

Ljubljana 2014

Sprejeto na 163. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 27. marca 2014

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

376:616.896-053.2(0.034.2)

NAVODILA za delo z otroki z avtističnimi motnjami v prilagojenem programu z nižjim izobrazbenim standardom [Elektronski vir] / [Berložnik Nina ... [et al.] ; uredila Franci M. Kolenc in Tanja Kajfež]. - El. knjiga. - Ljubljana : Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport : Zavod RS za šolstvo, 2014

Način dostopa (URL): [http://www.mizs.gov.](http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/programi/)

[si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/programi/](http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/izobrazevanje_otrok_s_posebnimi_potrebami/programi/)

ISBN 978-961-03-0303-9 (Zavod RS za šolstvo, pdf)

1. Berložnik, Nina 2. Kolenc, Franci M.

276897792

VSEBINA

1	OPIS AVTISTIČNE MOTNJE	4
2	ORGANIZACIJA POUKA.....	5
3	PROSTOR	6
4	POUČEVANJE IN UČENJE.....	7
5	DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI.....	14
5.1	Prilagoditve.....	15
5.2	Oprema	15
6	STROKOVNI DELAVCI (vloge in naloge).....	16
6.1	Učitelj.....	16
6.2	Šolska svetovalna služba	16
6.3	Ravnatelj	17
6.4	DODATNA STROKOVNA POMOČ ZA OTROKE Z VEČ MOTNJAMI	17
6.4.1	Specialni in rehabilitacijski pedagog	17
6.4.2	Logoped kot izvajalec dodatne strokovne pomoči.....	18
6.4.3	Socialni pedagog kot izvajalec dodatne strokovne pomoči	18
6.4.4	Psiholog kot izvajalec dodatne strokovne pomoči.....	18
6.4.5	Učitelj kot izvajalec učne pomoči	18
7	PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA.....	18
7.1	Splošni napotki pri preverjanju in ocenjevanja znanja	19
7.2	Prilagoditve pri pisnem preverjanju in ocenjevanju znanja	20
7.3	Prilagoditve pri ustnem preverjanju in ocenjevanju znanja	211
8	SODELOVANJE S STARŠI	22
9	ZAČASNI SPREMLJEVALEC.....	23
10	KADROVSKI POGOJI	24
11	LITERATURA	24

1 OPIS AVTISTIČNE MOTNJE

Avtistična motnja je kompleksna razvojna motnja, ki se začne v obdobju malčka in se kaže predvsem v spremenjenem vedenju na področjih socialne interakcije, besedne in nebesedne komunikacije in imaginacije. Pri avtistični motnji (AM) govorimo o spektru, saj otroka z avtističnimi motnjami družijo simptomi, ki se lahko individualno izražajo zelo različno, zato tudi v obravnavi otrok z avtističnimi motnjami ne moremo zagovarjati enotne metode, pristopa ali prilagoditve za vso populacijo, temveč se vedno prilagajamo posamezniku in njegovi manifestaciji motnje s ciljem naučiti ga veščin, spretnosti in znanj za čim bolj samostojno življenje.

Za otroke z avtističnimi motnjami je značilna trojica glavnih znakov: motnja v socialni interakciji in v komunikaciji pomembno oziroma ponavljajoče se zoženje interesov in stereotipno vedenje. Motnja v socialni interakciji in komunikaciji se kaže v odsotnosti ali pomanjkanju razvoja spontane socialne interakcije, govorno-jezikovne komunikacije (ekspresivni in receptivni jezik, eholalija, nenavaden razvoj z vidika tempa, ritma ali melodije govornega jezika) in neverbalne komunikacije (razumevanje in uporaba nejezikovnih prvin jezika, v razvijanju, vzpostavljanju in razumevanju medosebnih odnosov (ne razumejo vedenja in govorice telesa, težko predvidijo namen). Kot izraz nesposobnosti komuniciranja z okoljem se pogosto pojavljajo nezaželeni vedenjski vzorci (stereotipije, agresija). Okoliščine si pogosto razlagajo dobesedno, ne razumejo sarkazma, metafor, norčevanja, kar jih kaže kot socialno nerodne, čudaške, pogosto tudi zaradi neupoštevanja socialnih pravil nevljudne in nesramne. Ta motnja lahko zahteva permanentno vseživljenjsko učenje teh veščin ali le oporo in spremljavo vedenja. Gre za otroke z avtistično motnjo z več motnjami, ki jim je namenjena dodatna strokovna pomoč.

Drugačno procesiranje informacij se kaže v pomanjkanju imaginacije (ozkost interesov, ipd.). Pojavljajo se vzorci ponavljajočega se vedenja, interesov ali aktivnosti (npr. v uporabi predmetov ali govora). Pogosto si otroci z avtističnimi motnjami razvijajo tudi nefunkcionalne rutine in rituale (npr. sledenje določenemu vrstnemu redu), ki jim zagotavljajo varnost.

Za uspešno delovanje v okolju je pomembno upoštevati njihove posebnosti v senzorični integraciji: zaradi hiper- ali hiposenzibilnosti so lahko njihove reakcije na zvočne, svetlobne idr. dražljaje iz okolja ali na notranje dražljaje iz njihovega telesa pretirane ali prešibke. Šolsko okolje z vsemi dražljaji (npr. med odmorom) je za otroka z avtističnimi motnjami pogosto »senzorična preobremenitev«. Specifično senzorično procesiranje je lahko vzrok tudi težavam s prijemom pisala, pritiskom na podlago, premočnemu zapiranjju vrat, ščipanju ipd.

Pri šolskem delu je treba vzroke vedenja in delovanja iskati v omenjenih značilnostih. Pogosto je mogoče opaziti motnjo pozornosti, odvisno tudi od motiviranosti (posebna interesna področja) in organizacije dela (prenos pozornosti ob prehajanju, usmerjanje pozornosti ob obilju »pomembnih« in »nepomembnih« dražljajev). Ta je tesno povezana z izvršilnimi funkcijami (organizacija, načrtovanje, delovni spomin, samokontrola in samokorekcija, razumevanje in uporaba). Veliko otrok z avtističnimi motnjami »razmišlja v slikah«, zato je vidna komponenta v učnem procesu pomembna. Kognitivne sposobnosti

otrok z avtističnimi motnjami so zelo različno izražene, praviloma pa so neenakomerno razvite (obstajajo področja, ki so razvita zelo visoko, in druga na nizki stopnji). Pogosto otroci z avtističnimi motnjami z visokimi intelektualnimi zmožnostmi ne dosegajo pričakovane učne uspešnosti in naučenega niso sposobni prenesti v stvarne življenjske okoliščine. Zato so lahko v prilagojeni program z nižjim izobrazbenim standardom usmerjeni otroci z normalnimi intelektualnimi zmožnostmi in slabšimi prilagoditvenimi spretnostmi. Pri teh otrocih je treba enako pozornost in čas nameniti usvajanju spretnosti iz trojice primanjkljajev ter usvajanju šolskih vsebin in spretnosti. Pri tem je treba z individualiziranim programom načrtovati izobraževalne cilje, ki na nekaterih ali vseh področjih presegajo cilje učnega načrta prilagojenega programa z nižjim izobrazbenim standardom.

2 ORGANIZACIJA POUKA

Primanjkljaji, ki v tolikšni meri opredeljujejo življenje in delo otrok z avtističnimi motnjami, imajo pri organizaciji pouka ključno vlogo. Pouk moramo organizirati tako, da je velik poudarek na učenju socialnih in komunikacijskih veščin, na razvoju govora in komunikacije, na čustvenem razvoju in razvoju motorike. Poskrbeti moramo, da vnašamo v organizacijo pouka čim manjše spremembe v vsakodnevni rutini, prav tako pa tudi pri vključevanju novih ljudi.

Pomembno se nam zdi, da se pouk začne z usklajevanjem skupine, ker tako lahko ustvarimo dinamiko, v kateri se otrok počuti varnega. Začetek pouka naj poteka v jutranjem krogu, pri čemer vsak zelo na kratko pove, kako se počuti, ali se mu je zgodilo kaj zanimivega. Pozdrav vsem v krogu. Naredimo časovno orientacijo in uredimo slikovni koledar (za dan, teden, mesec – odvisno od namena). Predstavimo dnevne aktivnosti, urnik, interesne dejavnosti, opravila, ki se ponavljajo dnevno ali tedensko.

Uporabljamo slikovni urnik po predmetih - pojasnitev dejavnosti ob njem. Če je treba uro pisno analiziramo na tablo ali določenemu otroku. Delo naj poteka v krajših časovnih sklopih (30 minut) nato naj sledi odmor. Verbalnega, frontalnega uvodnega dela v uro naj bo čim manj. Otroka je treba spodbujati pri uporabi govornih veščin.

V vseh fazah pouka naj bo besedna informacija podkrepljena z ustreznim slikovnim gradivom. V poteku učenja naj bo čim manj sprememb. Vse spremembe morajo biti napovedane in nakazane s sličico ali besedo. Upoštevamo dnevno rutino - čim manj menjavanja ljudi, podoben način podajanja snovi, podoben tip nalog. Predvideti je treba veliko fizičnih dejavnosti in dejavnosti, ki zmanjšujejo anksioznost (uporaba računalnika, glasba, masaža, sproščanje, globoko dihanje, idr.). Imeti moramo pripravljene različne pripomočke, ki olajšajo ali preprečujejo obremenjenost čutov (sončna očala, senčniki, slušalke, zamaški za ušesa ipd.). Zelo priporočljivo je ponuditi možnost, da se otrok umakne v miren kotiček. Jasno je treba nakazati začetek in konec dejavnosti (slikovno, verbalno, znak). Predvideti moramo primeren sistem nagrajevanja (jasni cilji, dogovorjene nagrade). Če je le mogoče, vsebine pouka prilagajamo, otrokovemu zanimanju. V okviru organizacijskih zmožnosti je dobro zmanjšati število otrok v razredu. Poudarek pri delu v razredu naj bo na individualnem delu ali delu v majhnih skupinah. Ure socializacijskega učenja naj bodo dobro strukturirane in postavljene v konkretno okoliščino.

3 PROSTOR

Prilagajanje prostora potrebam otroka z avtističnimi motnjami je glavni pogoj za uspešno vključitev v program, saj lahko neprimerno organiziran prostor otroku z avtističnimi motnjami onemogoči spremljanje pouka in spodbuja pojav neprimernih oblik vedenja (strahovi, umik ipd.).

Glede na **senzorične posebnosti otroka** zmanjšamo moteče dražljaje (distraktorje) in dražljaje, na katere je preobčutljiv:

- zvoki (učilnica v mirnem delu šole, stoli podloženi s filcem, umik električnih naprav, uporaba slušalk, možnost odmika v miren kotiček/prostor),
- svetloba (zamenjava vrste razsvetljave, uporaba posebnih očal),
- vonj (oddaljiti se od prostora, kjer so izraziti vonji po kemikalijah, čistilih, dišavah, kuhanju, omogočiti možnost odmika),
- dotik (vizualna oznaka osebne prostora otroka z avtistično motnjo, izogibanje gneči, npr. odhod iz razreda nekaj minut pred koncem ure, zgoden prihod na prireditev).

Priporočljivo je, da je prostor tako opremljen, da ga je mogoče z manjšimi posegi dnevno preurejati (npr. prekrivanje ogledal, računalnika, radiatorjev).

Po potrebi in glede na intenziteto otrokovih težav prilagodimo tudi druge prostore na šoli (stranišče).

Upošteevamo otrokovo **potrebo po stalnosti**, saj mu omogoča večji občutek varnosti:

- čim manj sprememb v prostoru (razporeditev pohištva, nered),
- premišljena, načrtovana in otroku pojasnjena uporaba dekoracij, plakatov, slik, izdelkov otrok ipd.

Otrok z avtističnimi motnjami se lažje znajde v **strukturiranem prostoru**:

- definiranje prostorov po področjih glede na njihovo funkcijo (delo, igra, počitek),
- vizualna oznaka prostorov (slika, piktogram, napis),
- jasne oznake (meje med posameznimi deli prostora, smeri gibanja, osebni prostor, vizualna navodila-opomniki,
- prostor za urnike (struktura ure, urnik pouka, urnik drugih dejavnosti, oznaka začetka in konca dejavnosti),
- prostor za prehajanje (npr. stol, kjer počaka),
- vizualne oznake za preživljanje odmorov (kje, kako, kaj),
- dobro organiziran material v prostoru (kotiček/police/predal za otrokove šolske in osebne stvari, dodatna oprema mora biti gibljiva oz. takšna, da jo po potrebi lahko dodamo ali odstranimo).

Glede na posameznega otroka z avtističnimi motnjami mu v učilnici izberemo ustrezen **prostor, kjer bo sedel**:

- bližina učitelja (večja možnost uporabe vizualnih in fizičnih podpor ter namigov),

- v bližini polic z delovnim gradivom, da mu je gradivo lahko dostopno,
- ločenost od motečih sošolcev,
- upoštevanje posebnih zanimanj in/ali specifičnih strahov (proč od stikala, okna ipd.).

4 POUČEVANJE IN UČENJE

Poleg realno zastavljenih učnih ciljev mora učitelj (v individualiziranem programu in kasneje pri pouku) načrtovati tudi cilje, ki celostno zadovoljujejo področja otrokovih posebnih potreb (komunikacija, socializacija, domišljija, igra, čustvena pismenost, pozornost, kognicija idr.).

Pri otroku z avtističnimi motnjami je treba najprej identificirati tiste metode in pristope, ki mu olajšujejo, in tiste, ki ovirajo učenje, ter pri delu upoštevati oboje (Klun 2012). Temu sledijo prilagoditve učnega okolja, prilagoditve pri poučevanju in različne oblike pomoči pri izvedbi učnih in drugih aktivnosti.

Prilagoditve pri poučevanju (Žiberna idr. 2013)

○ Prilagajanje komunikacije

Otrok z avtističnimi motnjami raznolikost verbalne in neverbalne komunikacije doživlja kot frustrirajočo, saj ne zmore operirati s toliko dražljaji naenkrat, zato naj učitelj kar se da poenostavi in konkretizira svojo komunikacijo.

○ Usmerjanje pozornosti

Otrok z avtističnimi motnjami je težko pozoren na več stvari hkrati. Na človeški glas je pozoren v enaki meri kot na druge zvoke iz okolja. Učitelj naj zato tega otroka vedno, kadar želi usmeriti njegovo pozornost na glas, pokliče po imenu. Tudi predmet pogovora je treba imenovati konkretno. Pri pouku naj se učitelj izogiba nenadnemu preskakovanju s teme na temo, prehodi na drugo temo naj bodo jasno nakazani, tako, da jih bo otrok z avtističnimi motnjami zagotovo razumel.

○ Neverbalna komunikacija

Otrok z avtističnimi motnjami slabše razume pomen gest, mimike obraza, telesne drže, intonacije glasu, ritma in melodije. Manj bo neverbalna komunikacija raznolika, lažje se bo osredinil na učitelja. Kadar želi učitelj otroka naučiti razumevanja določenih gest, naj gesto pojasni tudi z besedo. Neverbalna komunikacija je lahko dober »didaktični pripomoček« za učenje socialnih spretnosti in čustveno opismenjevanje, učitelj pa jo mora uporabljati načrtno in s premislekom. Kadar moramo uporabiti povzdignjen ton, otroka, ki je na to občutljiv, predhodno opozorimo.

○ Verbalna komunikacija

Otrok z avtističnimi motnjami si vsako besedo lahko razlaga po svoje. Verbalne informacije, razlage, navodila in vprašanja morajo biti kratka, konkretna in enoznačna, uporabljene morajo biti besede in besedne zveze, ki jih otrok z avtističnimi motnjami pozna. Stalno je treba preverjati razumevanje in po potrebi navodilo ponoviti in/ali preoblikovati ali ponuditi vizualno ali fizično oporo. Učitelj naj se izogiba prenesenim pomenom, dvojnemu zanikanju in retoričnim vprašanjem. Kadar mu damo možnost izbire, mu vse možnosti tudi

predstavimo. Otroku z avtističnimi motnjami ne govorimo, česa naj ne dela, pač pa, kaj naj dela.

- Vizualna podpora komunikaciji

Otroku z avtističnimi motnjami olajšamo razumevanje, če uporabljamo še vizualne oblike komunikacije, na primeru v skladu z metodo PECS: piktograme, skice, zapisana navodila, miselne vzorce, miselne slike. Izberemo takšne oblike, ki jih otrok z avtističnimi motnjami najbolj razume.

- Komunikacijski nesporazumi

Mišljenje otroka z avtističnimi motnjami je nefleksibilno, naučeno kretnjo si bo otrok v različnih okoliščinah lahko razlagal povsem enako in neustrezno okoliščini. Učitelj mora komunikacijski nesporazum pravočasno zaznati in se, na podlagi tega odzvati, otroku mora pojasniti in pomagati, da bo ponovno sledil. Otroka z avtističnimi motnjami je treba naučiti tudi strategij, s katerimi bo sam pokazal, da nečesa ne razume in bo prosil za pomoč.

- Spodbujanje očesnega stika

Pri poučevanju otrok z avtističnimi motnjami praviloma sicer spodbujamo očesni stik, vendar ne za vsako ceno. Sporočila, ki jih daje obraz, še posebno oči, pa lahko nekatere otroke z avtističnimi motnjami zmedejo. Skušajo jih dešifrirati, pri tem pa niso pozorni na to, kaj učitelj govori. To pomeni, da se nekateri otroci z avtističnimi motnjami izogibajo očesnemu stiku, ker lahko tako poslušajo bolj pozorno. Prav je, da otrok z avtističnimi motnjami razume, kaj pomeni očesni stik v socialnih odnosih, pri tem pa ga je treba naučiti vzpostavljati očesni stik s pravo mero.

- Interpretacija komunikacije otroka z avtističnimi motnjami kot pomagalo pri prilagajanju komunikacije

Za ustrezno reagiranje moramo poznati posebnosti verbalne in neverbalne komunikacije otroka z avtističnimi motnjami, jih povezati s trenutnimi okoliščinami ter ugotoviti, kakšne so njihove komunikacijske potrebe v določenih okoliščinah.

- Podajanje navodil

Učitelj mora pri oblikovanju navodil za otroka z avtistično motnjo premisliti o vsaki uporabljeni besedi in predvideti, kako bi otrok lahko ustrezno razumel navodilo. Večina otrok z avtističnimi motnjami bo potrebovala tudi vizualno podana navodila. Navodilo mora biti podano v kratkih stavkih, jasno in konkretno, z besedami, ki jih otrok pozna. Vse dejavnosti, za katere želimo, da jih otrok z avtističnimi motnjami opravi, je treba razdeliti na korake in jih natančno opredeliti (kaj bo naredil, kdaj se bo dejavnost začela in do kdaj bo trajala, kje se bo izvajala, kolikokrat jo bomo ponovil).

- Dokončanje dejavnosti

Otrok z avtističnimi motnjami potrebuje tudi jasno informacijo o tem, kaj vse dejavnost obsega in kdaj bo končana. Pri tem je zelo pomembno, da se tudi učitelj drži dogovorjenega obsega.

- Koncept prej – potem

Otroci z avtističnimi motnjami potrebujejo natančno informacijo, kako si bodo sledile dejavnosti. Pri tem poskrbimo za ustrezno izmenjevanje dejavnosti – bolj zahtevnim naj sledijo sprostitvene. Prav tako naj dejavnostim, za katere je otrok manj motiviran ali se jih loteva s težavo, sledijo dejavnosti, ki jih ima rad oz. je pri njih uspešnejši. To velja tako za dejavnosti med uro, kakor za razporeditev na urniku. Otrok z avtističnimi motnjami bo lažje sledil dejavnostim pri uri, če bodo cilji posameznih dejavnosti jasno napovedani.

Pomoč pri izvajanju aktivnosti (Žiberna idr. 2013)

S pomočjo otroku z avtističnimi motnjami omogočimo, da lažje razume, kaj je cilj nove dejavnosti, da doseže in doživi občutek zadovoljstva ob opravljeni nalogi. Pomoč je lahko fizična, verbalna ali v obliki vizualnih navodil. Vedno, kadar uvajamo določeno pomoč, moramo načrtovati tudi, kako jo bomo ukinjali, saj je končni cilj, da otrok dejavnosti usvoji in izvaja sam.

○ Fizična pomoč

Uporabimo jo lahko takrat, kadar otrok potrebuje fizično vodenje pri zahtevnih gibih (grafomotorika, oblačenje, obuvanje, hranjenje, organizacija šolskih potrebščin ipd...). Otroku z avtističnimi motnjami, ki ima težave z grafomotoriko, lahko – če le nima odpora do dotikov - s svojo roko vodimo njegovo roko s pisalom. Moč pritiska postopoma zmanjšujemo in na koncu v celoti umaknemo svojo roko.

○ Vzratno veriženje

Uporabimo ga pri kompleksnih nalogah in pri učenju popolnoma novih dejavnosti. Pri tem opravimo velik del dejavnosti sami, otroku z avtističnimi motnjami pa prepustimo, da dokonča nalogo.

○ Verbalna pomoč

Uporabimo jo pri otrocih z avtističnimi motnjami, ki imajo dovolj dobro razvito slušno pozornost. S kratkimi navodili jih vodimo pri izvajanju posameznih dejavnosti. Take vrste pomoč potrebujejo otroci z avtističnimi motnjami pri vseh dejavnostih, ki zahtevajo točno določeno sosledje gibov.

○ Pomoč z vizualnimi navodili

Uporabimo jo pri tistih otrocih z avtističnimi motnjami, ki bolje razumevajo vizualno podana navodila (ti so v večini).

Pomoč pri zapiskih (Žiberna idr. 2013)

Otroci z avtističnimi motnjami imajo pogosto precejšnje težave pri zapisovanju učne snovi, tudi zaradi težav pri senzorični integraciji in slabše fine motorike. Imajo lahko velike težave pri premiku pogleda s table v zvezek. Otroci z avtističnimi motnjami prav tako velikokrat ne zmorejo hkrati slediti razlagi in zapisovati. Za korekten zapis porabijo zelo veliko časa. Zato večina otrok z avtističnimi motnjami potrebuje pomoč pri organizaciji zapiskov. Pomoč otroku lahko organiziramo v obliki fotokopij zapiskov ali pa besedila, ki jih potrebuje za nadaljnje učenje in delo doma, pripravimo vnaprej, z možnostjo dopolnjevanja. Tako bo otrok z avtističnimi motnjami imel ustrezne zapiske, hkrati pa bo sodeloval pri zapisovanju v skladu s

svojimi zmožnostmi. Nekateri otroci z avtističnimi motnjami bodo lahko dokaj dobro zapisovali snov na računalnik, potrebovali pa bodo pomoč pri organizaciji tako ustvarjenih zapiskov. Na splošno naj bo besedila čim manj. (Žiberna idr. 2013) Pri otrocih z avtističnimi motnjami, ki imajo dobro slušno pozornost oz. močnejšo slušno učno preferenco, je lahko učinkovit tudi narek zapisanega na tabli (pri tem otroku ni treba gledati na tablo, zapis je lažji, saj se otrok osredinja samo na slušne dražljaje).

Pomoč in prilagoditve pri demonstracijah, konkretnem izvajanju dejavnosti, eksperimentih, terenskem delu in dnevih dejavnosti (Žiberna idr. 2013)

Pri izvajanju dejavnosti, demonstracijah in opazovanju vedno preverjamo, ali otrok z avtističnimi motnjami opazuje to, kar želimo. Pozornost usmerjamo vedno le na eno stvar in opozarjamo na povezave z že usvojenim znanjem. Pri izvajanju dejavnosti (npr. izdelovanje različnih izdelkov, gospodinjstva opravila) in eksperimentov je potrebna posebna priprava. Otroku z avtističnimi motnjami moramo vnaprej jasno razložiti, kaj se bo dogajalo, kakšen je cilj dejavnosti in kaj pri tem pričakujemo od njega. Potrebna je še dodatna skrb za varnost. Otroku jasno povemo, da se lahko umakne, če bodo razmere zanj senzorično prezahtevne, in tudi to, kam naj se umakne in kako. Uporabljamo samo nenevarne snovi. Poleg jasnih navodil pripravimo tudi dobro organizirane vizualne opomnike, ki usmerjajo v opazovanje in služijo tudi kot podlaga za zapis ugotovitev ali rezultatov. Otroka ob izvajanju dejavnosti umirjamo (nič ni narobe, če se polije, pade), kljub uporabi nenevarnih snovi pa ga učimo tudi upoštevanja varnostnih pravil. Opustimo učinek presenečenja. Pri izvajanju eksperimentov naj prevladuje demonstracijski eksperiment.

Podobno organizirano naj bo terensko delo. Pri terenskem delu gre vedno za umik od rutine, ker smo zunaj šolskih prostorov. Več je možnosti za nenačrtovane dogodke, ki lahko pomenijo odmik od načrtovanih dejavnosti. Otrok z avtističnimi motnjami je bolj izpostavljen dražljajem, ki so mu neprijetni ali mu povzročajo strahove. Na terensko delo otroka z avtistično motnjo predhodno pripravimo s predstavitvijo časovnice dogajanja in mu napovemo, kaj lahko pričakuje. Odgovarjamo mu na vprašanja, tudi če večkrat ponavlja ista – s tem pokaže, da ga je strah, da je negotov. Z načrtom seznanimo tudi starše, saj bo otrok z avtističnimi motnjami zaskrbljen tudi doma, enaki odgovori staršev in učiteljev pa ga pomirijo.

Tako kot otroka z avtističnimi motnjami pripravimo na terensko delo, mu moramo zagotoviti tudi dovolj informacij o dogajanju na športnih dnevih in drugih dnevih dejavnosti. Ti dnevi so za otroka z avtističnimi motnjami izjemno naporni, saj gre za odmik od rutine. Del dejavnosti, predvsem pri športnih dnevih, je namenjen tudi prostemu druženju otrok in je tako rekoč nestrukturiran. Ta obdobja so za otroka z avtistično motnjo enak izziv kot preživljanje odmorov. Za obdobja dneva, ko ne moremo vedeti, kaj se bo dogajalo ali za tista obdobja, ko je velika verjetnost, da se lahko dejavnosti zadnji hip spremenijo, dajmo otroku z avtističnimi motnjami jasno vedeti, da ne vemo, kaj se bo v tem času dogajalo, zagotovimo pa mu, da bo ves čas nekdo ob njem in mu bo pravi čas povedal, kaj se bo zgodilo. Z njim se dogovorimo tudi za strategije umika v primeru, da pride do senzorične preobremenitve ali strahu. Zelo dobro je, če za dneve dejavnosti in športne dneve za otroka z avtističnimi motnjami

zagotovimo začasnega spremljevalca. Začasni spremljevalec naj bo oseba, ki dobro pozna otroka in kateri ta res zaupa.

Načrtovanje in pomoč pri skupinskem delu (Žiberna idr. 2013)

Otroka z avtističnimi motnjami je treba pripraviti in usposobiti za delo v skupini. Navajanje na delo v skupini mora sprva potekati v paru, ob pomoči in vodenje odrasle osebe. Za delo v paru je treba izbrati vrstnika, ki je strpen, prilagodljiv in razume potrebe otroka z avtističnimi motnjami. Pomembno je, da so natančno opredeljeni struktura skupinskega dela, vloge v skupini, naloge posameznega člana skupine in skupine v celoti dejavnosti, ki jih je treba opraviti ter cilji.

Prilagajanje pri športu (Žiberna idr. 2013)

Šport je za otroke z avtističnimi motnjami pogosto zelo stresen šolski predmet. Telovadnica je prostor, v katerem so glasni zvoki in odmevi. Prostor je velik in ima malo jasnih znakov, kje se gibati. Ob dejavnostih prihaja do veliko dotikov med otroci, njihovo gibanje je otroku z avtističnimi motnjami nepredvidljivo. Tudi pri gibanju lahko pridejo do izraza motnje senzorične integracije. Te težave se kažejo s strahom pred višino, s težavami pri premikanju gor ali dol (npr. po stopnišču). Otrok se nam zdi negotov, ne želi se gibati v naravi ali na igrišču, lahko pa se uram športa celo upira.

Težave z razumevanjem navodil in slabše izvršilne funkcije otroke z avtističnimi motnjami ovirajo pri izvajanju posameznih gibov. Velike težave imajo lahko tudi pri vseh nalogah, ki zahtevajo koordinacijo gibov. Navadno so otroci bolj spretni, kadar izvajajo enostavne motorične dejavnosti, s sestavljenimi pa imajo težave ali pa jih sploh niso sposobni izvesti.

Pogosto se pri otrocih z avtističnimi motnjami pojavlja pretirana motorična aktivnost – otrok se nenehno premika, vrti, poskakuje, maha z rokami, teka po namišljeni liniji in podobno. Takšno gibanje lahko zmanjšamo z jasno označenimi smermi gibanja, postajami z dejavnostmi, vizualnimi navodili.

Razumevanje pravil skupinskih iger je poseben izziv. Otroke z avtističnimi motnjami je treba sistematično učiti različnih enostavnih iger in postopoma v igre vključevati tudi druge otroke.

Učitelj naj otroku pri športu pomaga tako, da mu na začetku ponudi popolno pomoč. Tako bo otrok vedel, da mu je učitelj v oporo, in se bo počutil pri izvajanju naloge varno. Učitelj je tisti, ki mora začutiti, kdaj je otrok na stopnji, ko mu pomoč ni več potrebna oziroma le delno. Pojasni naj, zakaj je dobro, da se neka aktivnost izvaja. Učitelj športa naj skozi vadbeni proces ugotavlja, kaj posameznega otroka straši, kaj ga navdušuje, s čim se pomiri in tudi, kaj ga pušča ravnodušnega. Pri vrednotenju dosežkov naj bo pomemben predvsem osebni napredek otroka, ki ga je dosegel v določenem časovnem obdobju.

Motiviranje otroka z avtističnimi motnjami (Žiberna idr. 2013)

Socialne oblike motivacije, kot so pohvala, navdušenje, ploskanje, spodbuden nasmeh, pogled, ocene, pohvale staršev, odobravanje vrstnikov ipd. za otroka z avtistično motnjo niso

motivatorji. Otroka z avtističnimi motnjami motivira možnost, da se po uspešno opravljeni nalogi lahko ukvarja z njemu ljubo igračo, izvaja dejavnost, ki ga umirja ali pri kateri je spreten. Motivira ga rutina, predvidljivost, natančna navodila, natančna merila, kdaj je naloga končana ipd. V primeru posebnih interesov otroka z avtistično motnjo (preokupacija z vozili, stavbami, vesoljem, dinozavri ipd) te interese izkoristimo kot motivacijo za sodelovanje, saj so mu smiselne naloge, v katerih prepozna svoje interese. Zato snov, ki jo obravnavamo, navežemo na njegove priljubljene teme ter s tem poskrbimo za daljše vztrajanje v učnih dejavnostih. Pri tem se moramo zavedati, da obstaja nevarnost, da otroka še bolj fiksiramo na samo točno določene interese. Primerno je, da poskušamo njegove interese razširiti (Žiberna idr. 2013).

Učinkovite so tudi konkretne simbolne nagrade za dobro opravljeno delo, ki otroka lahko motivirajo za nadaljnje istovrstne dejavnosti (npr. zbiranje listkov na bralnem drevesu za prebrane knjige, štampljke v tabeli za opravljene domače naloge). Tako skupaj z otrokom spremljamo njegovo učno in drugo delo in mu hkrati omogočimo nadzor nad lastnim napredkom.

Priporočljive strategije poučevanja, splošne smernice za poučevanje in napotki za delo z otrokom z avtističnimi motnjami:

- Seznanitev z dnevno rutino, uporaba urnikov, zagotovitev stalnih vizualnih navodil ali opomnikov, ki otroku olajšajo razumevanje zahtev.
- Namestitvev pripomočkov za dano dejavnost na točno določeno mesto, določen prostor za odlaganje osebnih učnih pripomočkov.
- Usmerjenost mize k prazni steni, tako odstranimo številne moteče dejavnike.
- Strukturiranje dejavnosti, da otrok natančno ve, kaj je naloga in kaj sledi, ko jo bo opravil. s fotografijami, znaki, risbami, kratkimi napisanimi navodili (odvisno od otrokovega razumevanja) vodimo otroka skozi dejavnosti, konkretne opore krepijo samostojnost in zmanjšujejo potrebo po pomoči in nadzoru odrasle osebe (Hannah 2009).
- Načrtovanje sprememb skupaj z otrokom.
- Učiteljeve s sprotne povratne informacije.
- Razvijanje zgodnje bralne sposobnosti z označevanjem stvari v okolju: v razredu z besedami označimo tiste stvari, ki otroka posebej zanimajo, in naredimo kartice z besedo in znakom (otroka učimo celih besed in začnemo z znanimi) (Klun 2012).
- Spodbujanje razvoja bralnega razumevanja in motiviranje za branje: uporabimo knjige oz. gradivo, povezane z otrokovimi zanimanji (več senzorni pristop in zelo spodbudno gradivo, npr. neleposlovne knjige o stvareh, ki ga zanimajo) (Hannah 2009).
- Lajšanje samostojnega zapisa z priloženo abecedo (v zvezku, na tabli, na vidnem, točno določenem mestu), saj imajo tako vizualno pomoč za črke (Hannah 2009).
- Medvrstični razmik, razmik med besedami.
- Učenje osnovnih konceptov števil s ponavljanjem praktičnih dejavnosti; otroci z avtističnimi motnjami so pogosto dobri pri naštevanju in urejanju števil, v prepoznavanju napisanih števil, vendar teh ne razumejo, zato otroka najprej naučimo osnovne veščine s praktičnimi primeri, nato preidemo na zapis; pri delu uporabljamo opore, ponazorila, pripomočke (prsti, kocke, številčni trak, kvadrat) (Hannah 2009).
- Razvijanje matematičnih konceptov »več«, »manj«, »enako«, »vse«, »pred«, »za« idr. na podlagi praktičnih primerov in z veliko ponavljanja (Hannah 2009).

- Proučevanje strategij, ki jih uporablja otrok; otrok z avtističnimi motnjami ima poseben, neobičajen način razmišljanja in reševanja problemov, zato je treba poleg usvojenega znanja opazovati tudi to, na kakšen način zna, razmišlja in rešuje probleme (Klun 2012) – pri poučevanju je treba upoštevati strategije reševanja problemov, ki jih uporablja otrok z avtističnimi motnjami, ter jih razvijati in dopuščati, če so le učinkovite in vodijo do uspeha.
- Reševanje posameznih nalog s pomočjo ponujenega vzorca, predloge.
- Omejevanje predmetov, prostora in časa, zaradi obsedenosti, ritualov in ponavljajočih se vedenj, ki so običajni za otroke z avtističnimi motnjami, je treba omejiti dostop do predmetov, ki povzročajo ponavljajoča se vedenja, ali omejiti število le-teh; posamezne specifične dejavnosti naj se omejijo na eno samo mesto – posebna mesta za posebno dejavnost (po možnosti označene z jasno vidno mejo); omejiti je treba tudi čas uporabe predmetov, ki povzročajo takšno vedenje (poleg verbalne omejitve še s konkretnim ponazorilom, npr. opredelitev položaja kazalcev na uri, raba peščene ure) (Whitaker 2011).
- Uporaba socialnih zgodb kot pomoč za otroke, ki imajo težave z razumevanjem socialnih okoliščin, prenašanjem sprememb in tudi težave s sprejemanjem napak pri svojem delu (Hannah 2009).
- Razvijanje socialnih veščin z vključevanjem otroka z avtističnimi motnjami v skupinske dejavnosti, pri katerih ima pomembno vlogo; otroku z avtističnimi motnjami dodelimo nalogo, ki naj bo jasno opredeljena, ki naj prispeva k rezultatu skupinskega dela in je zastavljena tako, da bo jo otrok lahko opravil čim bolj suvereno in samostojno (s tem lahko otroku razvijamo socialne kompetence).
- Izogibanje tekmovalnemu načinu dela.
- Dnevno vodenje razpoloženskega dnevnika (vedenje, sodelovanje pri pouku).
- Knjiga uspehov: vsi, ki delajo z otrokom z avtističnimi motnjami, vpisujejo pomembne dosežke z namenom izboljšanja učenčeve samopodobe; zapisovanje in spremljanje napredkov je pomembno, da vemo, kje se otrok nahaja.
- Čustveno opismenjevanje: otrok z avtističnimi motnjami lahko dobro zaznava čustvena stanja ljudi v okolici ali spremembe v teh stanjih, saj je zelo dovzeten za dražljaje v okolju, vendar čustvenih stanj ne zna opredeliti, razločiti in razumeti, kar ga lahko zelo zmede; zato je treba okviru ur oddelčne skupnosti, pri posameznih predmetih ali individualno čustveno opismenjevanju otroka z avtističnimi motnjami (katero čustvo se izraža z določeno mimiko, odzivom, reakcijo, znakom; zakaj to čustvo nastane – pomen čustva; v katerih okoliščinah lahko ponovno nastane to čustvo); za čustveno opismenjevanje je priporočljivo uporabiti vsakdanje realne čustvene momente, avtentične okoliščine, ki se dejansko zgodijo v času pouka ali med odmori in povzročijo neko čustveno reakcijo; pomembno je, da najprej obravnavamo osnovna čustva, jeza, veselje, žalost, strah, nato pa prehajamo na sestavljena čustva.
- Delo z ostalimi otroki v oddelku (razredu) za lažje sprejemanje otroka z avtističnimi motnjami in njegovih specifik v vedenju: pri poučevanju otroka z avtističnimi motnjami je pomembno, da tudi okolje sprejema otroka z avtističnimi motnjami, pozna njegove posebnosti v vedenju in učenju, zato je treba pripraviti tudi ostale otroke v oddelku na odzivanje otroka z avtističnimi motnjami in jim približati njegovo doživljanje okolja; otroku z avtističnimi motnjami lahko tako zagotovimo občutek varnosti (reakcije učitelja in vrstnikov na odzivanje in morebitna vprašanja otroka z avtističnimi motnjami naj bodo pozitivne, naj ne bodo zasmehujoče ali obsojajoče, otroku naj vzbujajo občutek sprejemanja).

5 DIDAKTIČNI PRIPOMOČKI

Otroci z avtističnimi motnjami po navadi težje sledijo učiteljevi razlagi in navodilom, posebno če so ta podana v frontalni obliki zato uporabljamo veliko didaktičnih pripomočkov. Vse pripomočke, ki jih uporabljajo otroci z avtističnimi motnjami, lahko uporabljajo tudi drugi otroci. Pripomočke jih moramo naučiti uporabljati v različnih okoliščinah (med poukom, med odmorom, v drugih prostorih šole), z različnimi osebami (učitelj, svetovalni delavec, sošolec). Naš cilj je, da bo otrok dosegel potrebne posplošitve in samostojno rabo, ki mu omogoča neodvisnost, samostojnost, doseganje minimalnih in temeljnih standardov znanja in prilagojeno vedenje. Otroci z avtističnimi motnjami potrebujejo čas, da se naučijo uporabljati pripomočke, da vedo, kje se nahajajo, da prepoznajo okoliščine, ko jih potrebujejo, kako naj skrbijo. Preden otroku ponudimo pripomočke, moramo poznati njegova močna področja, njegove največje primanjkljaje, senzorične posebnosti, specifične strahove in vedenje itn.

- Vizualna pomagala; piktogrami, peščene ure, semafor (pomen luči).
- Vizualni urniki; to so lahko različni slikovni urniki. Vizualni urniki obsegajo zaporedje nekih dogodkov, potek šolskega dne, so pomagala za čim bolj samostojno delovanje otroka. Otroke je treba naučiti, da znajo samostojno rabiti pripomoček, tako da ne ovirajo dela v razredu. Vizualno jasni urniki pomagajo otrokom z avtizmom iz več razlogov; 1) številni od teh otrok imajo težave z zaporednim spominom in organizacijo časa; 2) zaradi težav z receptivnim jezikom težko razumejo, kaj bi morali storiti, ko dobijo ustna navodila; 3) težave s pozornostjo niso takšne ovire, če so informacije predstavljene vizualno urniki pomenijo nenehno možnost, da otroci vidijo, kakšna bo njihova dejavnost. Ta predvidevanja zmanjšujejo njihov strah pred negotovostjo. Urniki lahko tudi motivirajo nekatere otroke, da dokončajo težje naloge, saj na urniku vidijo, da sledijo bolj prijetne dejavnosti. Glede na starost otroka uporabljamo slikovni (risba, fotografija) ali besedni urnik.
- Povezava kratkih verbalnih navodil z gibi, pogosto poveča razumevanje.
- Uporaba opomnikov, ki jih vodi skozi postopke.
- Vizualna navodila; naj bodo vedno pozitivna (povej, kaj naj dela, ne česa ne sme).
- Vidne opore; uporaba barv.
- Besedna pojasnila; otrokom z avtističnimi motnjami, ki imajo bolj razvite besedne sposobnosti, pomagamo z besednimi pojasnili (vedenjski odzivi s socialnimi zgodbami, v katerih je navedeno pravilno ravnanje v določenih okoliščinah), razlagamo jim pomen besed v prenesenem pomenu, učimo jih strategij za začetek oz. konec pogovora.
- Vizualni plakat na temo senzoričnega in čustvenega doživljanja (pripomoček za predstavitev staršem, otrokom, sodelavcem); z besedo, mimiko, v različnih življenjskih okoliščinah jim je treba razložiti različna čustva.
- Uporaba računalnika je praviloma dobrodošla in nagrajuje, sprošča in omogoča usvajanje novih spretnosti. Računalnik je pomemben pripomoček v procesu urjenja osnovnih spretnosti, potrebnih za uspešno ustno in pisno prejemanje in posredovanje informacij. Poleg pridobivanja spretnosti računalniškega opismenjevanja omogoča izpeljava predmeta učencem tudi različne zapise snovi in izdelavo estetskih izdelkov ter s tem kakovostnejše uresničevanje ciljev izobraževanja. Pridobljeno znanje

otrokom omogoča emocionalno in socialno varnost, saj zaradi svojih težav ne bodo v vsakem trenutku izpostavljeni neuspehu. Zelo priporočljiva je tudi uporaba interaktivne table.

- Zagotoviti je treba tudi druge tehnične pripomočke: radio, fotoaparati, projektor itn.
- Tehnika risanja stripov; analiza konfliktnih situacij (na list ali na tablo shematsko narišemo posamezno situacijo lahko v več slikah; pomembno je to, kar je napisano v oblačkih), s pomočjo katere zna kritično razmisliti o posamezni konfliktni situaciji.

5.1 Prilagoditve

Otrokom z avtističnimi motnjami ni vedno logično, kar se zdi logično nam. Upoštevati je treba posebnosti v zaznavanju in procesiranju.

- Otroku z avtističnimi motnjami obrnemo mizo k prazni steni; tako odstranimo številne moteče dejavnike.
- V učilnici naj ima prostor (predal, škatlo), kamor med poukom pospravi svoje osebne stvari (navedeno tudi pri opremi).
- Medvrstični razmik, razmik med besedami.
- Dnevno vodenje razpoloženskega dnevnika (vedenje, sodelovanje pri pouku).
- Knjiga uspehov (vsi, ki delajo z otrokom z avtističnimi motnjami, vpisujejo pomembne dosežke z namenom izboljšanja njegove samopodobe); zapisovanje napredkov je pomembno, da vemo, kje se otrok nahaja.
- Izogibati se je treba tekmovalnim načinom dela.
- Na mizi naj ima samo predmete, ki jih potrebuje (na to ga lahko spomnimo z razrednimi pravili, ki so obešena na vidnem mestu).
- Teden dni pred ocenjevanjem znanja je treba obvestiti starše.
- Možnost podaljšane časa pri preverjanju in ocenjevanju znanja.
- Uporaba motivacijskih nalepk, žigov; takojšnja nagrada je najbolj učinkovita; pomembno je, da tisti, ki da nagrado, pokaže navdušenje.
- Na hodnikih narišemo pot, kjer naj otroci hodijo.
- Reševanje posameznih nalog naj rešujejo s pomočjo ponujenega vzorca, predloge.
- Uporaba kratkih stavkov; manj stavkov in vprašanj, na katera lahko otrok odgovori z da oz. ne; če želimo pridobiti pozornost najprej, izgovorimo otrokovo ime.
- Možnost umika.

5.2 Oprema

Za otroke z avtističnimi motnjami je fizična ureditev učilnice zelo pomembna. Uporaba doslednih, vizualno jasnih območij in mej za določene dejavnosti jim omogočajo, da bolje razumejo svojo okolico in razmerja med dogodki. Učitelj mora skrbno premisliti o ciljih in nato označiti specifična območja za vsako večjo dejavnost. Večino sprememb pripravljamo skupaj z otroki v razredu. Spremembe naj bodo minimalne in vedno dobro utemeljene. Otrokom z avtističnimi motnjami je priporočljivo označiti stole in mize. Prostor mora biti tako opremljen, da ga je mogoče z manjšimi posegi dnevno preurejati, tudi glede na senzorične posebnosti posameznega otroka (npr. prekrivanje ogledal, računalnika, radiatorjev). Vsak del prostora, ki ga z določenim namenom ogradimo, je dobro označiti (npr. kotichek za igro, za počitek, za branje). Dodatna oprema (igralni koticčki, omarice za shranjevanje didaktičnih pripomočkov) mora biti gibljiva oz. takšna, da jo po potrebi lahko dodamo ali odstranimo. Priporočljivo je,

da imajo otroci v učilnici prostor (predal, škatlo), kamor med poukom pospravijo svoje osebne stvari. Njihovo delovno področje naj bo blizu polic, tako da jim je delovno gradivo lahko dostopno.

6 STROKOVNI DELAVCI (vloge in naloge)

6.1 Učitelj

Učitelj je tisti, ki je z otrokom vsak dan. Vodi in usmerja proces pridobivanja znanja in veščin. Načrtuje in izvaja medpredmetne povezave. Pri načrtovanju in določanju ciljev stremi k funkcionalnim ciljem predvsem na kognitivnem področju, ter na področjih socializacije in komunikacije. Pri poučevanju in delu v razredu uporablja prilagoditve, ki otroku z avtističnimi motnjami omogočajo sledenje vzgojno-izobraževalnemu delu. Ugotavlja tudi otrokova močna in šibka področja.

S člani strokovnega tima načrtuje in izvaja dejavnosti za izboljšanje funkcioniranja na področjih primanjkljajev. Načrtuje in izvaja individualizacijo vzgojno-izobraževalnega dela, oblikuje in postavlja cilje, ki jih mora doseči otrok, da lahko napreduje. V delo vpleta učenje socialnih veščin. Prepoznava potrebe drugih otrok v odnosu do učenca z avtističnimi motnjami. Učitelj poskrbi za pomirjujoče in strukturirano okolje, spodbuja in razvija vse vidike komunikacije otroka z avtističnimi motnjami, sodeluje pri poučevanju socialnih veščin, ki jih izvaja v različnih okoliščinah.

6.2 Šolska svetovalna služba

Področje posebnih potreb pri otrocih z avtističnimi motnjami je manj znano in zelo specifično. Svetovalni delavci naj s študijem literature, udeležbo na izobraževanjih, sodelovanjem na posvetih ipd. spoznavajo značilnosti otrok z avtistično motnjo, pristope, ki so pri delu s temi otroki učinkoviti, primere dobre prakse ipd. in jih sistematično posredujejo drugim strokovnim delavcem šole.

Svetovalni delavci poskrbijo za učinkovit pretok informacij, sodelujejo pri načrtovanju, izvajanju in evalvaciji individualiziranega programa, sodelujejo pri pisanju poročil o otroku z avtističnimi motnjami.

Otroci z avtističnimi motnjami se vključujejo v vse dejavnosti na šoli, športne dneve, izlete, šolo v naravi idr. Poznavanje posebnosti otrok in ustrezno načrtovanje dejavnosti omogoča, da se v okoliščinah, ki so zanje naporne (kompleksne socialne okoliščine, dnevi, ki potekajo zunaj rutine, dejavnosti, ki povzročajo povečano senzorično obremenitev, ipd.), ustrezno znajdejo in primerno sodelujejo. Svetovalni delavci sodelujejo pri načrtovanju prilagoditev v takšnih okoliščinah in se po potrebi tudi aktivno udeležijo dejavnosti kot dodatni spremljevalci (tisti, ki bo otroka usmerja, vodi, ga opominja na ustrezno uporabo že usvojenih socialnih veščin, mu tolmači dogajanje in ga usmerja v primeru, ko je stanje zanj prenaporno in bi lahko privedlo do izbruha). Tako zagotovimo, da je otrok z avtističnimi motnjami kar se da redko v položaju v katerem bi pritegoval pozornost drugih otrok. Svetovalni delavci s svojimi dejavnostmi osveščajo, vzgajajo in poučujejo druge otroke v razredu in šoli o posebnih potrebah otroka z avtističnimi motnjami.

Svetovalni delavci sistematično in ciljno opazujejo otroka z avtističnimi motnjami v različnih šolskih okoliščinah, da prepoznajo tiste, ki so neugodne za otroka z avtističnimi motnjami, sprožilne dejavnike težavnega vedenja, ipd. ter na podlagi ugotovitev opazovanj predlagajo prilagoditve prostora, pristopov in načinov dela z otrokom.

Svetovalni delavci spoznavajo, kakšne so kompetence otroka z avtističnimi motnjami, da na socialno primeren način vpliva na svoje okolje, mu sporoča svoje potrebe, želje in pričakovanja ter načrtujejo in izvajajo dejavnosti, s katerimi otrok z avtističnimi motnjami izboljšuje delovanje na omenjenem področju.

Svetovalni delavci otroka z avtističnimi motnjami obravnavajo celostno, kot člana ožje in širše socialne skupine. S svojo svetovalno dejavnostjo učiteljem, drugim strokovnim delavcem, vrstnikom v oddelku ter drugim otrokom v šoli ter staršem in drugim članom otrokove družine pomagajo oblikovati takšne razmere, v katerih se bo lahko učil in optimalno napredoval.

Svetovalni delavci sodelujejo s strokovnimi delavci drugih ustanov, v katerih je obravnavan otrok z avtističnimi motnjami in jih povezujejo s strokovnimi delavci šole. Posebno pomembno področje je področje svetovanja pri izbiri nadaljnjega izobraževanja, poklicne orientacije, povezovanja z morebitnimi delodajalci, ipd.

6.3 Ravnatelj

Ravnatelj na šoli skrbi za ustrezne materialne in kadrovske pogoje. Imenovati mora strokovno skupino za individualizirani program. Zagotavlja ustrezne razmere za izvajanje ustrezne oblike pomoči in podpore. Omogoči strokovno izobraževanje, usposabljanje in izpopolnjevanje zaposlenih.

6.4 DODATNA STROKOVNA POMOČ ZA OTROKE Z VEČ MOTNJAMI (določena v odločbi o usmeritvi)

6.4.1 Specialni in rehabilitacijski pedagog

Specialni in rehabilitacijski pedagog je koordinator različnih oblik pomoči. Je tudi svetovalec in neposredno obravnava otroka z avtističnimi motnjami. Prepoznava pogoje, funkcije in procese, v katerih se izražajo otrokovi primanjkljaji. Prepoznava motnje, ki otroku otežujejo usvajanje ciljev in ovire, ki se pojavljajo pri šolskem delu ter otrokova močna področja in jih krepi. Predlaga, načrtuje in oblikuje program za premagovanje ovir, motenj in primanjkljajev pri šolskem delu. Svetuje učitelju glede prilagoditev pri posameznem otroku z avtističnimi motnjami tako pri šolskem delu kot tudi pri pripravi preizkusov znanja. Pomaga in svetuje učitelju pri pripravi prilagojenega didaktičnega gradiva in učnih pripomočkov. Specialni in rehabilitacijski pedagog ne izvaja učne pomoči, lahko pa s prilagojenimi metodami, postopki, didaktičnim gradivom in učnimi pripomočki pomaga pri obdelovanju učne snovi.

Specialni in rehabilitacijski pedagog ostalim članom tima predstavi, kako se kaže motnja pri posameznem otroku z avtističnimi motnjami, jim pomaga pri uporabi znanj, metod, pristopov in veščin za spodbujanje komunikacije pri otroku z avtističnimi motnjami, jih usposablja za

uporabo dodatnih veščin, ki omogočajo in spodbujajo razvoj komunikacije. Sodeluje z drugimi strokovnimi delavci, ki delajo z otrokom z avtističnimi motnjami.

Specialni in rehabilitacijski pedagog dela tudi neposredno z otrokom - senzomotorična terapija, učenje veščin in strategij.

6.4.2 Logoped kot izvajalec dodatne strokovne pomoči

Pokriva področja komunikacije, govora in jezika, ki so ključna pri obravnavi otrok z avtističnimi motnjami. Odpravlja artikulacijske motnje, spodbuja govorni razvoj in komunikacijo. Širi besedišče, razlaga izraze v prenesenem pomenu, korigira motnje branja in pisanja. Otroku z avtističnimi motnjami pomaga pri formuliranju misli, pisnem izražanju in organizaciji zapiskov. Učiteljem daje navodila in jim pomaga pri prilagajanju pisnih učnih gradiv in preizkusov znanja.

6.4.3 Socialni pedagog kot izvajalec dodatne strokovne pomoči

Socialni pedagog je usposobljen za razumevanje in odpravljanje težav na področjih čustvovanja, vedenja, socialne interakcije ter socialne vključenosti posameznega otroka z avtističnimi motnjami. Dela lahko poteka individualno, v paru in/ali skupini. Področja, ki jih s svojim delom lahko pokriva socialni pedagog, so: čustveno opismenjevanje, razvoj socializacijskih veščin in socialne vključenosti ter modifikacije vedenja. Druge strokovne delavce seznanja s procesi čustvovanja, vedenja in socialne interakcije, svetuje pri delu z otroki in starši. Vodi modifikacijo vedenja in ozavešča vse člane strokovnega tima o sprožilcih vedenja ter strategijah za delo. Pomaga oblikovati individualni program dela za posameznega otroka z avtističnimi motnjami.

6.4.4 Psiholog kot izvajalec dodatne strokovne pomoči

Psiholog se ukvarja predvsem s čustvenim opismenjevanjem otroka ter obravnava pridružene težave otroka z avtističnimi motnjami (anksioznost, depresivnost, strahovi ipd.). Lahko opravi analizo vedenja ter predlaga strategije za modifikacijo.

6.4.5 Učitelj kot izvajalec učne pomoči

Učitelj je izvajalec učne pomoči.

7 PREVERJANJE IN OCENJEVANJE ZNANJA

Namen prilagoditev pri preverjanju in ocenjevanju znanja je omogočiti otroku z avtističnimi motnjami, da optimalno pokaže usvojeno znanje, to pa lahko dosežemo z upoštevanjem otrokovega značaja, zanimanja, načina komuniciranja, obdelave in pomnjenja podatkov. Prilagoditve morajo upoštevati otrokova močna področja in posebne vzgojno izobraževalne potrebe. Dane prilagoditve za vsakega otroka naj bodo jasno in konkretno opredeljene ter zapisane v individualiziranem programu.

7.1 Splošni napotki pri preverjanju in ocenjevanja znanja

Izkazovanje znanja je za otroka z avtističnimi motnjami pogosto pogojeno z okoliščinami, v katerih se počuti varno in, sprejeto ter je motiviran za delo. Takšne okoliščine je treba zagotoviti tudi pri preverjanju in ocenjevanju znanja ter podati smisel danim dejavnostim, saj je otroka z avtističnimi motnjami težko motivirati in pripraviti za izvajanje nalog, če v njih ne vidi smisla. Zato ga je na začetku lažje ocenjevati v konkretnih, praktičnih in zanj zanimivih okoliščinah. Postopno ga uvajamo tudi v druge načine preverjanja in ocenjevanja znanja. Pri tem je dobro, da otroku omogočimo učenje in razumevanje načinov preverjanja znanja (vaje za govorni nastop, vaje pisanja pisnih preizkusov ipd), to pa je pozneje treba poenotiti z oblikami ocenjevanja znanja. Oblika preverjanja znanja mora biti v skladu s ciljem (npr. zapisa pisnih odgovorov, ne moremo preverjati ustno), hkrati pa bi bilo neutemeljeno določiti samo ustno ali pisno obliko preverjanja in ocenjevanja znanja. Znanje za nekatere učne sklope bo otrok lažje izkazal z ustnim preverjanjem, za druge pa s pisnimi izdelki.

Preverjanje in ocenjevanje znanja otroka z avtističnimi motnjami nemalokrat spremljajo njegova nerealna pričakovanja. Otrok ima lahko občutek, da mora vse znati brezhibno, rešiti nalogo brez napak. Ob napakah postane razburjen, izgubi motivacijo za nadaljnje reševanje preizkusov znanja ali ustno odgovarjanje. V tem primeru je treba otroku pomagati realnejšemu uvidu v njegove zmožnosti s pomočjo socialnih zgodbic iz konkretnih okoliščin ter ga ob ponovnem neuspehu motivirati za premagovanje težave z uporabo naučenih korakov.

Prav tako je treba omeniti, da večina otrok z avtističnimi motnjami ne zna ali ne zmore prositi za pomoč ali opozoriti na nerazumevanje navodil in snovi. Pri samem učnem procesu je resnično pomembno, da otroka sistematično učimo in spodbujamo k iskanju pomoči. Pri tem lahko uporabi preprost stavek ali besedo (Tega ne vem. Pomoč.). Kadar se otrok ne želi verbalno izpostavljati, se z učiteljem dogovorita za uporabo skrivnega znaka. Opozarjanje učitelja na nerazumevanje danih nalog lahko v končni fazi vpliva tudi na rezultat preverjanja znanja. Poleg omenjenega lahko na rezultat znanja vpliva tudi otrokovo trenutno počutje, ki je posledica morebitnih nepredvidljivih okoliščin. Slabo počutje otroka bistveno znižuje njegovo pozornost, motivacijo za delo in globalno funkcioniranje. Preverjanje znanja je smiselno prestaviti na kak drug dan.

Kadar so senzorični dražljaji za otroka izrazito moteči ali pa je otrok negotov in ima strah pri odgovarjanju pred razredom, je treba preverjanje znanja izpeljati v tihem kotičku, po potrebi pa tudi zunaj razreda. Preverjanje znanja je v tem primeru individualno, lahko pa ga izpeljemo ob prisotnosti izbranega sošolca, kar otroku omogoča, da postopno premaguje strah pred nastopanjem v razredu.

Če otrok v eni učni uri ne zmore izkazati usvojenega znanja (počasnost, težave s pozornostjo ipd) je smiselno preverjati znanje po delih. Učno enoto razdelimo v dva dela in ločeno preverimo usvojene cilje. Otrok naj ima možnost izkazovanja znanja bolj pogosto, po krajših učnih sklopih. Vse oblike preverjanja in ocenjevanja znanja je treba napovedati vnaprej ter – predvsem na predmetni stopnji uskladiti termine z drugimi učitelji, ki poučujejo v razredu.

7.2 Prilagoditve pri pisnem preverjanju in ocenjevanju znanja

- Navodila naj bodo razumljiva, kratka, predvsem konkretna z uporabo besed in besednih zvez, ki jih otrok razume (Naštej pet ..., Podčrtaj z modro barvico dve ...). Ključne besede v navodilu so lahko podčrtane. Nikakor pa ni priporočljiva uporaba besed s prenesenim pomenom ali uporaba nikalne oblike. Razumevanje navodil preverjamo sproti.
- Vprašanja naj bodo prilagojena otrokovim komunikacijskim zmožnostim; naj bodo konkretna, enoznačna in razdeljena na več podvprašanj, kadar so vsebinsko kompleksnejša. Priporočljivo je, da je na pisnem preizkusu več vprašanj izbirnega in odprtega tipa.
- Besedilne naloge naj bodo napisane s podčrtanimi ključnimi podatki. Otrok naj ima ob sebi zgled reševanja nalog na kartončku, bolj v smislu opomnika poteka dela, kot ga je vaje že iz pridobivanja učnega sklopa. Zaradi dobrednega razumevanja, se je treba izogibati uporabi humorja oziroma humornih slik pri nalogah.
- Pri oblikah pisnega preverjanja znanja upoštevamo velikost, tip pisave, presledki, slikovno oporo, barvo papirja itn. Naloge morajo biti zapisane z razločno večjo pisavo in takšno, ki jo otrok dobro pozna, prav tako morajo biti jasno ločene med seboj. Presledki in prostor za zapisovanje odgovorov so večji. Za večji kontrast sepišni preizkusi natisnejo na papir druge barve. Predvsem je priporočljiva uporaba svetlih barv, kot so siva, modra in zelena. Smiselna je uporaba grafičnih in barvnih opor ter nazornih zgledov oziroma primerov reševanja. Kadar ima otrok resnično slabo pozornost, lahko dobi vsako vprašanje oziroma, nalogo na svojem listu.
- Otroci z avtističnimi motnjami običajno potrebuje več časa za predelavo in priklic informacij, kot tudi za samo izvedbo nalog. V takšnih primerih uporabimo prilagoditev podaljšanega časa za preverjanje znanja do 50 odstotkov, pri čemer upoštevamo raven otrokove utrudljivosti.
- Zaradi morebitnih težav s priklicem besed, slabše avtomatiziranosti branja in pisanja ter organizacijskih težav se velikokrat zgodi, da so odgovori otroka z avtistično motnjo na pisnih preizkusih znanja nepopolni, kljub dodatni razlagi navodil. Otroku je smiselno ponuditi možnost ustne dopolnitve odgovora, ki jo nato upoštevamo pri točkovanju naloge.
- Kot oporo pri pisnih preizkusih znanja otroku ponudimo različno didaktično gradivo in ponazorila, ki jih je uporabljal že pri pridobivanju in utrjevanju znanja. Visoko motivacijsko sredstvo je prav gotovo računalnik, zato je v določenih primerih uporaba tega še kako smiselna in nujna, kadar ima otrok slabše grafomotorične spretnosti.

7.3 Prilagoditve pri ustnem preverjanju in ocenjevanju znanja

- Pred izvedbo ustnega preverjanja znanja je treba pridobiti otrokovo pozornost. Najlažje to dosežemo tako, da ga pokličemo po imenu ter nato postavimo vprašanje. Če ima otrok večje težave s pozornostjo je smiselno, da ga pokličemo po imenu pred vsakim zastavljenim vprašanjem oziroma nalogo (Matej, naštej tri ...) ter da otrok glasno ponovi vprašanje za učiteljem in šele nato začne odgovarjati.
- Vprašanja morajo biti konkretna, razumljiva, sestavljena iz besed, ki jih otrok razume. Pri oblikovanju vprašanj upoštevamo načine pridobivanja znanja, kar je otroku še v dodatno pomoč pri priklicu znanja.
- Ustni način preverjanja znanja omogoča učitelju, da bolje sledi otrokovemu razumevanju navodil in jih lahko zato sproti prilagaja glede na otrokove komunikacijske zmožnosti. Pri tem se je treba izogibati uporabe besednih iger in fraz, ki otroka zmedejo.
- Med stavki učitelj dela premore, da ima otrok dovolj časa za obdelavo podatkov. Prav tako je treba otroku dati dovolj časa za premislek in oblikovanje odgovora ter mu pomagati pri priklicu znanja z vizualnimi podporami (slike, grafi ipd.). Nikakor pa otroku ne smemo sugerirati odgovora ali odgovor dokončati namesto otroka. Otroku naj ima možnost izkazati pridobljeno znanje čim bolj samostojno s potrebnimi prilagoditvami, saj bo le tako znanje ocenjeno realno.
- Ustno preverjanje in ocenjevanje znanja naj poteka v mirnem okolju, brez pretiranih senzornih dražljajev, pri čemer se otrok lahko osredini na učiteljev glas. Učitelj naj bo pozoren na višino in ton svojega glasu, kot tudi na mimiko obraza oziroma govornico telesa. Pretirana uporaba kretenj in izrazitejša mimika obraza lahko pritegneta otrokovo pozornost, zaradi česar preneha slediti slušnim navodilom v postopku izkazovanja znanja.
- Pri izvedbi morebitnih govornih nastopov in deklamiranju pesmic je treba upoštevati značajske lastnosti otroka in njegove vzgojno izobraževalne posebnosti. Otroku bo potreboval pomoč tako pri strukturi vsebine in organizaciji dela, kot tudi v obliki temeljitih priprav vaj na govorni nastop in vaj zanj. Ocenjevanje govornega nastopa je dinamičen proces, ki poteka že od priprav naprej.
- Učitelji se lahko poslužujejo tudi neformalnih oblik ocenjevanja. Takšna oblika preverjanja znanja je za otroka z avtističnimi motnjami bolj prijazna, saj pri tem ni izpostavljen stresu, hkrati pa lahko pokaže usvojeno znanje v različnih okoliščinah.

Otroku z avtističnimi motnjami je treba omogočiti učenje v različnih učnih razmerah z namenom lažjega pridobivanja znanja in posledično s tem izkazovanje tega v različnih okoliščinah. S tem bo imel več možnosti za priklic znanja pri ocenjevanju in bo pri tem bolj uspešen. Otroku in njegovim staršem vedno podamo realne informacije o usvojenih ciljih, ki jih je treba prenesti v resnično življenje.

Z uporabo ustreznih prilagojenih metod in oblik dela v fazi pridobivanja in utrjevanja znanja poskrbimo za to, da bomo pri preverjanju in ocenjevanju znanja dosegali realno raven in bodo v tej fazi prilagojeni le še elementi, ki jih otrok resnično potrebuje.

8 SODELOVANJE S STARŠI

Dobri odnosi s starši bistveno pripomorejo k boljšemu počutju otrok v šoli, uspešnejšem napredovanju in sprotnemu odpravljanju morebitnih težav. To je še toliko bolj pomembno, kadar govorimo o starših otrok z avtističnimi motnjami, ki so za vse strokovne delavce neprecenljiv vir informacij o otroku in njegovih posebnostih. Po mnenju mnogih avtorjev nosijo večji del odgovornosti za uspešno partnersko sodelovanje ravno strokovnjaki, ki delajo z otrokom. V odnosu do staršev je treba izkazati odprtost, empatijo za njihove težave, dileme, s katerimi se srečujejo pri vzgoji otrok, spoštovanje tudi v smislu družinske kulture. Prav tako je treba ustvariti odnos brez obsojanja in iskanja krivca v morebitnih konfliktnih okoliščinah, predvsem pa je treba staršem resnično prisluhniti in upoštevati, na kateri stopnji so pri sprejemanju dejstva, da ima njihov otrok avtistične motnje.

Ob vstopu ali prešolanju otroka v osnovno šolo s prilagojenim programom je treba starše natančno seznaniti s programom in načinom izvajanja le-tega ter z vlogami in nalogami članov strokovnega tima. Že na začetku se je s starši dobro dogovoriti o načinih rednega sodelovanja in jim dopustiti možnost, da izrazijo želje in pričakovanja. Pri starših, ki so v začetni fazi sprejemanja dejstva, da imajo otroka z avtističnimi motnjami, bodo pričakovanja in cilji zastavljeni morebiti nerealno glede na dejanske zmožnosti otroka in šole, vendar z veliko mero potrpežljivosti in rednimi dialogi staršem omogočamo realnejši uvid v otrokove zmožnosti, predvsem pa jim pomagamo s konkretnimi znanji in navodili za delo z otrokom doma.

Starši otrok z avtističnimi motnjami potrebujejo vsakodnevne informacije o otrokovem funkcioniranju v šoli. Te si s strokovnimi delavci ali drugimi strokovnjaki izmenjujejo ob priložnostnih srečanjih, s telefonskimi pogovori ali v pisni obliki. V ta namen ima lahko otrok poseben zvezek, v katerega učitelj na kratko zapiše potek dela v razredu in otrokovo funkcioniranje, hkrati pa so dobrodošle tudi informacije staršev.

Na pogovore s starši se je vedno treba pripraviti in starše v vabilu seznaniti tako z vsebino pogovora, kot tudi s prisotnostjo drugih strokovnih delavcev. Iz pogovora mora biti razvidno, da otroka dobro poznamo, hkrati pa je treba prilagajati globino, vrsto in raven zahtevnosti komunikacije do te mere, da jo starši razumejo in se počutijo enakovredni partnerji v danem odnosu. Pri vodenju dialoga se je treba izogniti kopici vprašanj, saj vprašanja ne povedo ničesar o spraševalcu in namenu pogovora. S tem se izgubi osebni pristop v pogovoru, starši pa lahko postanejo nemirni. Po mnenju avtoric Jensen je vprašanja bolje nadomestiti z osebnimi izjavami, v katerih predstavimo svoje stališče, starše pa zaprosimo, naj nam povedo svoje. Kadar obstaja potreba po vprašanjih, staršem vedno razložimo namen spraševanja (E. Jensen in H. Jensen, 2011).

Ob reševanju morebitnih težav je treba staršem ponuditi uvid v vzrok in posledice, hkrati pa jim ponuditi mogočo rešitve, pri čemer ves čas upoštevamo njihov pogled na trenutne

razmere in morebitni predlogi za njihovo reševanje. Pomembno je, da jih v takšnih okoliščinah ne pustimo same. Strokovnjaki sicer priporočajo uporabo »sendvič komunikacije«, pri kateri staršem na začetku in koncu pogovora izpostavimo pozitivne stvari v povezavi z otrokom, negativni del pa naj bo na sredini. Pri tej obliki podajanja informacij ne prevlada negativna informacija.

S starši otrok z avtističnimi motnjami strokovni delavci sodelujejo tudi na roditeljskih sestankih, individualnih govorilnih urah, pri odprtih učnih urah, ki so še posebno dobrodošle, kadar želimo staršem predstaviti učinkovite metode dela z otrokom, ki jih bodo tudi sami lahko uporabili v domačem okolju. Tudi neformalne oblike sodelovanja s starši so izjemnega pomena za pridobivanje informacij o otrokovem vedenju v različnih okoliščinah. Zato je smiselno, da starše vključimo v načrtovanje dni dejavnosti in drugih dejavnosti, povezanih s šolo.

Ena izmed pomembnih oblik sodelovanja s starši je načrtovanje, izvajanje in evalviranje individualiziranih programov. Starši so pomembni člani tima, katerega skupni cilj je uspešen celostni napredek otroka. S starši se dogovorimo o časovnih terminih srečevanja, vlogi in nalogi, ki ju bodo prevzeli pri izvajanju individualiziranega programa. Pri tem ne smemo pozabiti na starše, ki se v večjih skupinah počutijo neprijetno. Zato je bolje, da v takem primeru opravimo pogovor s starši v ožji skupini ter njihove želje in predloge sporočimo razširjenemu timu.

Sodelovanje s starši otrok s posebnimi potrebami je dinamičen proces iz katerega se lahko vsi člani učijo, predvsem pa zorijo drug ob drugem in ustvarjajo nove priložnosti za komplementarno sodelovanje.

9 ZAČASNI SPREMLJEVALEC

Otrok z avtističnimi motnjami lahko izkazuje nizko stopnjo prilagojenega vedenja. To se lahko odraža v izrazito znižani zmožnosti skrbi za sebe, v izrazitih težavah prilagajanja vrstniški skupini, v slabi regulaciji čustev, slabem razumevanju navodil, nenaklonjenosti spremembam oz. pretirani vezanosti na rutino ipd. Zaradi izrazitih težav na enem ali več omenjenih področjih je otrok z avtističnimi motnjami lahko oviran pri usvajanju učne snovi ali mu je to onemogočeno. V takih primerih je treba otroka z avtističnimi motnjami tudi v prilagojenem programu z nižjim izobrazbenim standardom zagotoviti začasnega spremljevalca.

Začasni spremljevalec bo z individualnim usmerjanjem otroka z avtističnimi motnjami, z zagotavljanjem potrebne fizične pomoči, varnosti in predvidljivosti v okoliščinah, ki odstopajo od rutine, z dodatnimi navodili in opozarjanjem na ustrezno uporabo že usvojenih socialnih spretnosti in spretnosti regulacije čustev, ipd. omogočil, da bo razred, v katerega je vključen otrok z avtističnimi motnjami, lahko izvedel načrtovane dejavnosti, otroku z avtističnimi motnjami pa omogočil, da se bo dejavnosti lahko udeleževal v okviru svojih zmožnosti.

Začasni spremljevalec otroka z avtističnimi motnjami mora z izobraževanjem, delavnicami in sodelovanjem pri delu strokovne skupine spoznati značilnosti populacije oseb z avtističnimi motnjami ter učinkovite metode in pristope pri delu z osebami z avtističnimi motnjami, poznati

mora globalne in operativne cilje na področju razvoja prilagoditvenega vedenja in jih v okviru svojega dela izvajati aktivno in v dogovorjeni obliki.

Vloga začasnega spremljevalca otroka z avtističnimi motnjami je, da s svojim delovanjem, podporo in usmerjanjem otroku omogoči, da usvoji prilagoditvene spretnosti v tolikšni meri, da bo lahko samostojno sodeloval pri vseh dejavnostih, ki potekajo v okviru izobraževalnega programa.

10 KADROVSKI POGOJI

Program	Izvajalec	Znanja
Navodila za delo z otroki z avtističnimi motnjami v prilagojenem programu z nižjim izobrazbenim standardom	Strokovni delavec	Univerzitetni študijski program: <ul style="list-style-type: none"> • specialne in rehabilitacijske pedagogike z znanji za delo z otroki z avtističnimi motnjami • defektologije z znanji za delo z otroki z avtističnimi motnjami • socialni pedagog z znanji za delo z otroki z avtističnimi motnjami • psiholog z znanji za delo z otroki z avtističnimi motnjami • logoped z znanji za delo z otroki z avtističnimi motnjami

11 LITERATURA

Aarons, M. in Gittens, T. (1998): Autism: A Social Skills Approach for Children and Adolescents. Winslow,

Attwood, T. (2006): The complete guide to Asperger's syndrome. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Attwood, T. (2007): Aspergerjev sindrom – Priručnik za starše in strokovne delavce, Megaton,d.o.o., Ljubljana.

Baer, D. M., Wolf, M. M. in Risley, T. R. (1968): Some current dimensions of Applied Behavior Analysis. Journal of Applied Behavior Analysis 1, 91-97.

Baird, G. idr.(2006): Prevalence of disorders of the autism spectrum in a population cohort of children in South Thames: the Special Needs and Autism Project (SNAP). Lancet 368(9531):210-215.

Bučar, K. Sodelovanje med starši otrok s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami in specialnimi pedagogi na osnovni šoli. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/id/eprint/851>.

Carol Gray, (2002): My Social Stories Book, London.

Carol Gray, (2002): The Sixth Sense II, Michigan.

Committee on Educational Interventions for Children with Autism: Educating Children with Autism. Washington D. C.: National Academy Press, 2001.

Education for Pupils with an Autistic Spectrum Disorder. Her Majesty's Inspectorate of Education of Scotland . Livingston: HMIE, 2006.

Federnsberg, N. (2010): Otrok z avtizmom v rednem izobraževanju - študija primera. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana.

Grandin, T. (2006): Thinking in Pictures and Other Reports of my Life with Autism. New York: Bantam.

Grinker, R. R. (2007): Unstrange Minds, Remapping the World of Autism, Basic books, New York

Hannah, L. (2009): Učenje mlajših otrok z motnjami avtističnega spektra, Center Društvo za avtizem, Ljubljana.

Henault, I. (2006): Asperger's Syndrome and Sexuality: From Adolescence through Adulthood. London: Jessica Kingsley Publishers.

Jensen, E. in Jensen, H. (2011): Dialog s starši. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.

Juul, J. in Jensen, H. (2009). Od poslušnosti do odgovornosti. Radovljica: Didakta.

Jurišič, B. D. (2006): Učenje otrok s spektroatistično motnjo za čim bolj samostojno življenje in delo. Izbrana poglavja iz pediatrije. Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta, Katedra za pediatrijo, 174-189. Ljubljana.

Jurišič, B.D. (2008): Starši so enakovredni partnerji pri oblikovanju individualiziranega programa: Otroci naj bodo dobri v šoli in odlični v življenju! V: M. Rovšek (ur.), Otroci s posebnimi potrebami. Izobraževanje in vzgoja otrok z motnjami v duševnem razvoju. Nova Gorica: Educa, Melior.

Joseph R., Tager-Flusberg H., Lord C. (2002): Cognitive profiles and social-communicative functioning in children with autism spectrum disorder. Journal of Child Psychology and Psychiatry 43: 6, 807-821.

Jošt, M. (2010): Učenci s posebnimi potrebami v osnovni šoli. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.

Klun, V. (2012): Šola za različne učence - to zmorem tudi jaz - učenci z motnjo avtističnega spektra v osnovni šoli. Inovacijski projekt. Interno gradivo. Ljutomer.

Lipičnik, M. Sodelovanje šole in staršev otrok s posebnimi potrebami pri vzgoji in izobraževanju. <http://www.pedagogika-andragogika.com/files/diplome/2007/2007-Lipicnik-Mateja.pdf> (28. 1. 2013).

Lord C., Bishop S. L. (2010): Social Policy Report: Autism Spectrum Disorders: Diagnosis, Prevalence and Services for Children and Families; Sharing child and youth development knowledge, Social Policy Report 24: 2, 2010.

Macedoni-Lukšič, M. (2009): Smernice za oblikovanje zdravstvene, vzgojno-izobraževalne in socialne mreže na področju celostne skrbi za osebe s SAM. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Magajna, L. idr. (2008): Učne težave v osnovni šoli: Koncept dela. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Navodila za prilagojeno izvajanje programa OŠ z dodatno strokovno pomočjo (več avtorjev). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2004.

Nikolić, S. (1992): Autistično dijete, Prosvjeta, Zagreb.

Posebni program vzgoje in izobraževanja za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju (sprejet na 58., 69. in 82. seji Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje 5. junija 2003, 17. junija 2004 in 14. julija 2005) - Nacionalna komisija za prenovu programov za otroke s posebnimi potrebami: Področna komisija za osnovno šolo, Področna skupina za otroke z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2005.

Powell, A. (2003): Taking responsibility – Good practice guidelines for services – adults with Asperger syndrome. V: National Autism Plan for Children, National Initiative for Autism: Screening and Assessment (NIASA). London: The National Autistic Society.

Projekt Sestavljanje skritih zakladov učencev z MAS; Center za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje Velenje.

Skamlič, N., Werdonig, A., Žiberna, E. (2012): Učenje otrok z motnjami avtističnega spektra. Interno gradivo. Center za sluh in govor Maribor.

Smernice za celostno obravnavo otrok s spektroatističnimi motnjami (več avtorjev). Ljubljana: RS Ministrstvo za zdravje, 2009.

Smernice za delo v oddelkih za predšolske otroke z motnjami avtističnega spektra – MAS. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009. Spletni vir: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Smernice_pedsolski_MAS.pdf.

Strokovne podlage za pripravo Koncepta vključevanja otrok z AM v sistem vzgoje in izobraževanja z dne 3. 7. 2012 (več avtorjev), 19 strani. Delovno gradivo.

Strokovna skupina za avtizem v okviru zavodov in centrov za gluhe in naglušne v Sloveniji v podporo prilagojenim programom z enakovrednim izobrazbenim standardom za otroke in mladostnike z AM (več avtorjev). Gradivo posredovano delovni skupini MIZKŠ, 2011. Delovno gradivo.

Uvajanje prilagoditev pri vzgoji in izobraževanju učencev z motnjami avtističnega spektra (MAS) v prilagojenem programu z enakovrednim izobrazbenim standardom (več avtorjev). Podprojekt projekta Šola enakih možnosti, Ljubljana: Skupnost organizacij za usposabljanje (SOUS).

Vec, T. (2009). Partnerstvo med šolo in starši-enoznačni cilj in različnost poti. Ljubljana: ZRSŠ.

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami (več avtorjev). Ljubljana: MIZKŠ, 2011. Spletni vir:

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_posebne/Program_domov_za_ucence_s_PP.pdf.

Whitaker, P. (2011): Težavno vedenje in avtizem - razumevanje je edina pot do napredka. Ljubljana: Center za avtizem.

Wrobel, M. (2003): Taking Care Of Myself, Arlington.

Žemva, B., Dobnik Renko, B., Sabolič, E. (2005): Otroški avtizem in sorodne motnje. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.